

YU ISSN 0027-8084

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXV/4—5

**БЕОГРАД
1982.**

НАШ ЈЕЗИК

САДРЖАЈ

За континуитет у књижевном језику и његовом усавршавању (ЖИ- ВОЈИН СТАНОЈЧИЋ)	183
Морфема <i>-тељ-</i> у савременом српскохрватском језику (СТАНА РИ- СТИЋ)	189
Полисемија и хомонимија у рјечницима савременог српскохрватског језика (МИЛОРАД ДЕШИЋ)	231
О дистрибуцији фонема уз иницијално <i>г</i> у српскохрватском језику (ВАСА ПАВКОВИЋ)	242
О основама <i>мљин-</i> и <i>мљин-</i> (одговор Асиму Пеци) (МИЛАН МОГУШ)	248
Неколико напомена уз претходни чланак проф. М. Могуша (АСИМ ПЕЦО)	254
Поводом неких спорних језичких питања у Енциклопедији Југосла- вије (МИТАР ПЕШИКАН)	265
Језичка култура	
О једном случају употребе предлога <i>с(а)</i> (РАТОМИР ЦВИЈЕТИЋ)	269
О „правилном“ и уобичајеном у књижевном језику (ЈОРДАН МО- ЛОВИЋ)	273
О обради транскрипције кинеских имена у оквиру нормативистич- ких пројеката у БиХ (МИТАР ПЕШИКАН)	280
Регистар	293

ПОЛИСЕМИЈА И ХОМОНИМИЈА У РЈЕЧНИЦИМА САВРЕМЕНОГ СРПСКОХРВАТСКОГ ЈЕЗИКА

1. У српскохрватском језику многе ријечи су полисемичне, вишезначне. Често се јавља, у теорији и у лексикографској пракси, питање разграничавања полисемије и хомонимије. Није увијек лако одредити која значења припадају једној, полисемичној ријечи, а која другој, засебној ријечи, изговореној исто као и претходна. У рјечницима, нашим и страним, налазимо различита рјешења. Ми ћемо се овдје задржати на материјалу који нам нуде наша два рјечника: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (издање САНУ — скраћено РСАНУ) и *Речник српскохрватског књижевног језика* (издање Матице српске — скраћено РМС). Дефиниције и примјери биће навођени из РСАНУ, а помињаће се и РМС ако се у нечему не слаже са РСАНУ.

2. Ријечи се могу поклапати, подударати на више начина. Тако, на примјер, постоје *хомографи*, ријечи које се поклапају у писању, али се разликују у говору по акценту и неакцентованој дужини:

лук (примитивно оружје) — *лѹк* (биљка); *ваљати* (котрљати) — *ваљати* (бити од вриједности); *крила* (именица) — *крила* (глагол); *постајати* (настајати) — *постајати* (кратко вријеме проборавити на једном мјесту); *буре* (обао суд) — *буре* (ген. једнине од *бѹра*); *камен* (придјев) — *камен* (именица); *крај* (именица) — *крај* (приједлог).

У многим језицима јављају се *хомофоне*, ријечи које се подударају у говору, али се разликују у писању (у руском: *луг* (ливада) — *лук* (лѹк, оружје) и сл.). У нашем језику тешко је наћи хомофоне. Можда би то била презимена: *Дабчевић* — *Дапчевић* (под условом да имају исти акценат; првог презимена нема у РСАНУ, али има у *Опћој енциклопедији Југославенског лексикографског завода*, Загреб 1977), *Кадчић* — *Качић*. Пошто се ј слабо изговара у интервокалном положају испред *и*, често се једнако говоре презимена: *Дѹјић* — *Дјујић*, *Клаић* — *Клајић*.

3. Понекад се поједина значења вишезначних ријечи везују за одређене граматичке категорије (вокатив, генитив, множински облици именица, императив). Овим се не нарушава семантичко јединство ријечи, такво значење остаје и даље у границама исте ријечи:

б р а т . . . 7. (само вок.) . . . б. као узречица, у разговору и у приповедању (често проширено као: брате слатки, брате ми си га (си га, си) мој, брате драговићу и сл.). — . . . Ама ако је, ако је, брате слатки (Срем. 4, 247).

л о н ч и ћ . . . 3. а. мн. (обично у ген.) покр. дечија игра у којој су главни учесници девојчице, девојке. — . . . После ми је причао: како се они играју робова . . . лончића и других игара (Весел. 11, 195).

к о р а . . . 7. б. (обично у мн.) развучено и истањено тесто у које се завија какав надев, јуфка; јело од јуфки. — Баш у то време месиле су . . . питу и развлачиле коре (Ђорђ. Т. 14, 47).

г у б и т и с е . . . 8. пеј. одлазити, торњати се (обично у запозвести, у оштријем изражавању). — . . . Губите се, ништарије! (Горан 1, 56).

У РМС је потврђено горње значење именице брат у вокативу, као и значења именица лончић и кора, само што уз лончић нема ознаке „обично у ген.“, нити уз кора има ознаке „обично у мн.“ (наведен је један примјер, и то у облику множине). Потврђено је и значење глагола губити се, али као израз губи се! губи ми се с очију! у значењу одлази!

Посебан случај представљају неки глаголски облици који су постали засебне ријечи:

а) скраћени императив глѐ (глѐте) од глагола глѐдати као узвик:

глѐ (понекад појачано наставком за 2. л. мн. презента или партикулом -те, -дер) узв. 1. а. (каткад поновљено или појачано са „јак“) за изражавање изненађења: види, гледај, пази. — . . . Гле, где ти њега! . . . — Због такве ситнице па плаче! (Лаз. Л. 2, 80);

б) радни глаголски придјев као прави придјев:

з а к р ж љ а о, -ала, -ало . . . кржљав, неразвијен, слаб, заостао у развоју. — Није мислио да ли ће та удаљена грмљавина донијети кишу да . . . окријепи закржљале усјеве (Ђукић Т. 1, 73);

в) трпни глаголски придјев у функцији правог придјева:

й з р а ђ е н, -а, -о . . . 1. а. истрошен радом, измучен, исцрпен. — . . . Миле је био пекарски син, блед, оштар, са лицем сувише израђеним за његове године (Андрић 8, 45);

г) глаголски прилог садашњи у функцији придјева:

в ò д е ħ ū, -ā, -ē који води, који стоји на челу, први, главни, најзначајнији... — ...Ракија је дакле водећа грана наше индустрије (Крл. 6, 178);

д) глаголски прилог прошли у придјевској функцији:

б њ в ш ū, -ā, -ē који припада прошлости, ранији, пређашњи, негдашњи. — У ту припрему увуку и Цветка Рајовића (бившег министра унутрашњих дела) (Вукић. М. 5, 125).

РМС биљежи глѐ као „узвик за указивање на нешто чудно“, а даје га и у изразу *гле ти њега* са значењем *види ти њега; не сме се тако*. У истом рјечнику дати су придјеви *израђен, водѐћи, бивши* (овај посљедњи и у изразу *бивши човек* са значењем *пропао човек*), као засебне ријечи, али није забиљежен посебно придјев *закржљао*.

4. Код полисемичних ријечи значење може да буде везано за службу неке друге врсте ријечи, а да ипак у рјечнику не добијемо нову одредницу. Тако именице остају именице и кад врше функцију придјева односно прилога:

л е д е њ ā к¹. . . 6. (у атрибутој служби, уз именице м рода) *јакò хладан, леден*. — Али пухну вјетре ледењаче, / Са снијегом све пијеске диже (Сар. 13, 113);

з ѝ м а . . . 3. (у прил. служби) *хладно, студено*. — . . . Није ми ништа, господин доктор, него ми некако око срца зима (Чол. 1, 157).

У РМС нема именице *ледењак* у атрибутој служби. Ту такође ниједно значење именице *зима* није у прилошкој служби; само постоји израз *зима ми је око срца*, који значи *страх ме је*.

5. Има ријечи које се семантички потпуно слажу, али се донекле разликују у изговору или морфолошки. То су *дублети*, који могу да буду *фонетски* и *морфолошки*.

Фонетски дублети дијеле се у неколико група, зависно од начина на који се ствара фонетска разлика; дакле, карактеристичне их:

а) разлика у акценту и неакцентованој дужини:

лабáвити и *ла̀бавити*, *ла̀мпа* и *ла́мпа*; *кѝшобран* и *кѝшобран*;

б) појава једне фонеме мјесто друге:

кѹв̄ар = *кѸх̄ар*, *кѝјати*¹ = *кѝхати*; *лонч̄арев* = *лонч̄аров*, *ко̀басич̄арев* = *ко̀басич̄аров*;

магистранд } (али *доктòрант* је упућено на *доктòранд*);
магистрант }

в) факултативна употреба фонема:

непостојано *a*: *к(a)*;

покретно *a*: *ка̀д* }
ка̀да и *ка̀да̀* }

(постоје три могућности у погледу акцента и неакцентоване дужине; ова ријеч може да буде без акцента);

уметнуто *a* у страним ријечима: *комплимен(а)т*, *елѐмен(а)т*.

Морфолошки дублети разликују се по промјени или по творби:

*зѐка*¹, *-ē* = *зѐко*, *-а* и *-ē* м; *звѐр* ијек. *звѝјер* ж (ген. мн. *звѐрѝ* ијек. *звѝјерѝ*, дат., инстр., лок. *звѐрима* ијек. *звѝјерима*) и м (мн. *звѐрови* ијек. *звѝјерови*, ген. *звѐрѝва* и *звѐрѝва* ијек. *звѝјерѝва* и *звѝјерѝва*, дат., инстр., лок. *звѐрѝвима* и *звѝјерѝвима* ијек. *звѝјерѝвима* и *звѝјерѝвима*);

дѝћи = *дѝгнути*, *дѝгнѝм* (аор. *дѝже* и *дѝгнѝ*; р. пр. *дѝгао*, *-гла*, *-гло* и *дѝгнуо*, *-ула*, *-уло*; трп. *дѝгнѝт*, *-а*, *-о*; пр. пр. *дѝгѝв(ши)* и *дѝгнѝв(ши)*);

комуникацијски и *комуникацијски* } ; *магистѝриј* }
кѝмуникациѝнѝ } *магистѝријум* }^м

Фонетски и морфолошки дублети нису увијек строго одвојени; у неким примјерима садржане су и фонетске и морфолошке разлике. Тако у дублету *кијати* — *кихати* није ријеч само о појави једне фонеме мјесто друге него и о могућој морфолошкој разлици: *кијати*, *кијѝм* (*кијѝјѝ*; имп. *кијѝј*) = *кихати*, *кихѝм* (*кихѝјѝ*; имп. *кихѝј*), али и: *кишѝм* (имп. *киши*). Такође, *звѐр* се мијења као именица женског и као именица мушког рода, али ова именица има и два фонетска лика, екавски и ијекавски, са различитим или са истим акцентом у промјени. Исто тако, у морфолошком дублету *комуникацијски* — *комуникациѝнѝ* први члан је акценатски дублет: *комуникацијски* — *комуникацијски*. Најзад, заједничко је и фонетским и морфолошким дублетима то што су у оба случаја и један и други члан дублета подједнако исправни са гледишта књижевнојезичке норме.

Ако наведене дублете потражимо у РМС, већину ћемо тамо наћи. Једино нису означени као дублети: *лѝмпа* и *кишѝбрѝн*; *к* и *ка* су напоредо наведени, али с напоменом да *ка* има ограничену употребу („пред сугласницима *к, г, х* редовно, а пред другим гласовима ређе“). У дублету *кад* — *када* нема облика с неакцентованом дужином (*кадѝ*). Осим тога, у РМС нема дублета *магистранд* — *магистрант*, али је забиљежена именица *доктѝранд* (нема облика *доктѝрант*).

6. *Полисѝмија* (вишезначност) је постојање већег броја значења у границама исте ријечи. Више значења припада истој ријечи док год постоји између њих семантичка веза, док год та значења заједно чине исту семантичку цјелину.

Хомонимија је звучно поклапање ријечи које припадају различитим семантичким цјелинама. Потпуно звучно подударане је у српскохрватском језику рјеђа појава него у многим другим је-

зицима, зато што он има (у књижевној форми) четири акцента и неакцентовану дужину, као и релативно слободну дистрибуцију акцената.

7. Има више разлога за настанак лексичких хомонима. Навешћемо неке од њих.

Прво, некад су се поједине ријечи разликовале по изговору, али су се касније фонетски изједначиле:

в њ т и¹, вијѐм... 1. а. свијањем правити нешто, обично дајући му обао, овалан или кружан облик; плести, сплитати. — Тица вије гнијездо (Вук, Рј.).

в њ т и², вијѐм... в. вијати¹(1). — ... Сву ноћ нису вуци престали вити по планини (Симић М.) под вијати¹ (1а) налазимо дефиницију „завијати (обично за вука), урлати, урликати“).

Овдје се виџи¹ може довести у везу са стсл. *вити*, а *виџи*² са стсл. *виџи* (в. Напомене о обради текста Речника, стр. XXVIII, књига I РСАНУ). Дакле, хомоними су настали кад су се изједначили и *и* и *џ*, тако да је *џ* прешло у *и*.

Друго, у неким случајевима ријечи страног поријекла звучно се поклапају са домаћим ријечима или са страним, из истог језика или из неког другог:

ка да¹ ж 1. овећи нарочити суд, обично од емајлираног туча, начињен за купање. — ... Купујем седећу каду за купање (Пол. 1950, 13642/6).

ка да² ж 1. *хип*. од кадунa. — Добра када и од рода добра, / Добру каду просе са свих страна (НП Вук 3, 530).

2. бот. в. зеленкада (а) (Вук, Рј.; Сим. Д. 2.).

Изр. зелена ~ бот. в. зеленкада (а). — Два цвијета у бостану расла, / Плави зумбул и зелена када (Вук, Рј.).

лêр¹ м (нем. *Lehre*) заст. 1. а. васпитно-образовна установа, школа за младе девојке (обично са интернатом). — Девојке су ишле и у лер учити „немецки“ (Петр. В. 3, 111).

лêр² м (према нем. *leer*) стање погонског уређаја, машине кад није укључена веза, спојка између мотора и погонског радног дела, празан ход. — Убаџи мењач у лер (Ред.).

лêр³ м песн. в. крин(1); исп. лијер(1). — ... И ту ћу заспати / Као у крви руже, као у снегу лера (Уј., ЖР 1928, 929).

бòк с¹ м (енгл. *box*, ударац песницом) а. спортска борба пеницима према нарочитим правилима. — ... Бокс... развија подједнако све четири телесне одлике (Пол. 1951, 13874/3).

бòк с² м (енгл. *box*, кутија, сандук) в. преградак, омањи преграђени део неке просторије (за смештај појединих особа или животиња, или посебне врсте робе). — Онда [је] пришао Калдероно-вом боксу (Бих. 1, 174).

б ђ к с³ м (енгл. box-calf) 1. штављена и обојена телећа кожа. — ... Ципеле пролазника ... [су] сјале од модрине и небеско се плаветнило одражавало на боксу и прелевало као кинески лак (Крл. 2, 69).

ã п а¹ м (ген. мн. âpā) (маџ. ара) отац (БиХ, Звонко, ЗНЖ 7, 369).

ã п а² ж (ген. мн. âpā) (рум. vara) оно што избија из нечега (пара, испарење, дах, задах, јара); вар. вапа, сапа. — Заудри ме апа од дувана (Вук, Рј.).

О именицама *ка̀да* и *лѐр* треба још нешто рећи. Хомоними *ка̀да*¹ и *ка̀да*² по много чему се разликују: *ка̀да*¹ се осјећа као домаћа ријеч, иако је П. Скок у *Етимологијском рјечнику хрватскога или српскога језика* доводи у везу са латинском и грчком етимологијом (нема је у нашим рјечницима страних ријечи, код М. Вујаклије и Б. Клаића); *ка̀да*² је турског поријекла: преко првог начења у вези је са *kadin*, а преко другог значења и израза са *zerrin kadeh*. Хомоними *лѐр*¹ и *лѐр*² воде поријекло од различитих њемачких ријечи, а *лѐр*³ је испоређивањем са *лијер* доведен у везу са грчким *lerion*. Поређењем именица *ка̀да* и *лѐр* долазимо до закључка да се у РСАНУ различито поступа са ријечима из истог страног језика: у једном случају то су различита значења исте српскохрватске ријечи (полисемија) — *ка̀да*², у другом случају имамо посла са различитим ријечима (хомонимија) — *лѐр*¹ и *лѐр*² (сличан поступак је и при обради именица бђкс¹, бђкс², бђкс³). Мислим да је други начин обраде (овакви примјери схваћени као хомоними) прихватљивији, не само због тога што су у питању различите ријечи из истог страног језика него и због тога што се те ријечи у српскохрватском језику такође осјећају као засебне, без међусобне семантичке везе. Зато би боље било да је *ка̀да*² везана само за прво значење, а *ка̀да*³ за друго (ту би ишао и израз).

Треће, поједини хомоними настали су издвајањем неких значења у посебну категорију, у посебну ријеч. То је случај са властитим именицама:

К ђ њ м надимак (ЗНЖ 30/II, 238).

к ђ њ, коња м ... 1. а. зоол. сисар *Equus caballus* из реда копитара, живахна домаћа животиња која служи за вучу и јахање. — ... Израђене ствари разносе на коњима (Миј. С. 7, 92) ...

2. фиг. погрд. незграпан и глуп, ограничен човек. — ... Међу коњима и магарцима, међу којима живим, не вреди ништа (Андрић 11, 205).

К љ к а в и ц а 1. ж планина у Србији, северозападно од Владичиног Хана.

2.a. презиме (Шем. Карл. 1883, 81; Шем. Бос. 1886, 29; Петровић С., БК 1905, 1066; Цвиј. 5, 1263). б. породични надимак (Каран. 2, 305).

к љ к а в и ц а ж. 1. зоол. а. шумска птица селица *Cuculus сапогус* из пор. *Cuculidae*, величине голуба, дугог кљуна и репа, позната по гласу који личи на кукање и по томе што полаже јаја у туђа гнезда. — ... С гране суве кукавица кука (Радич. 1, 121) ...

4. (често с атрибутима: сиња, црна и сл.) она коју је снашла нека несрећа, она која пати, која је ожаловљена, која изазива жаљење, несрећница, јадница, невољница. — ... Није јој лако, јадној кукавици (Калев 4, 78).

5. фиг. (и м) а. особа која нема довољно храбрости, одважности, плашљивац, страшљивац, слабић. — ... У овој ситуацији кукавице и паникере треба стрелјати (Ђос. Д. 1, 236).

Иако је властита именица очигледно у вези са заједничком, она је толико осамосталена да чини ријеч за себе, а не једно од значења заједничке именице. Властита именица *Кукавица* има више значења, и то сасвим различитих: прво се односи на планину, а друго (с подзначањима) на лица. Дакле, ријеч је о полисемији, а не о хомонимији, иако у РСАНУ има примјера у којима се властита именица показује у неколико хомонимских облика (*Лала* у пет одредница).

Четврто, хомоними могу да настану и додавањем истог наставка на основе разних ријечи:

л љ ч е в и н а¹ ж дрво од луча, борово дрво богато смолом, боровина ... — ... Умели [су] палити женска срца као да су од лучевине (Конф. 3, 158).

л љ ч е в и н а² ж физиол. производ лучења жлезда или других органа, излучевина, секреција. — ... Туберкулозне животиње избацују заразне клице са лучевинама оболелих органа (Гец 1, 27).

л љ ч е в и н а³ ж покр. јело с луком. — Кувачице су приредиле ... вечеру: Лучевине, свињско и говедско месо (Марков. 1, 103).

л љ ч е в и н а⁴ ж покр. трава (за сено); сено из луке ... (Плашки, Арс.; РЈА).

У овом хомонимском низу наставак *-евина* додаје се на основе ријечи: *луч*, *лучити*, *лљк*, *лука*.

Кад се све ово упореди са оним што садржи РМС, долази се до закључка да се ова два рјечника неки пут разликују у критеријумима за одређивање хомонима. На примјер, глаголи *вљти*¹ и *вљти*² хомоними су у оба рјечника, као и именице *када*¹ и *када*² (са различитим редослиједом и са *када*³ у РМС, у значењу „хип. од кадуља“), али именице *бљкс*¹, *бљкс*², *бљкс*³ из РСАНУ сведене су у РМС на *бљкс*¹ и *бљкс*², тако да је *бљкс*¹ — 1. борба песницама,

шакама са нарочитим рукавицама, песничење, шакање. 2. мањи ограђен простор, преграда, собица, а бѢкс² је штављена телећа кожа за обућу (значи да је друго значење именице бѢкс¹ из РСАНУ у ствари посебна ријеч, бѢкс² у РСАНУ).

У РСМ нема именице лѢр, као ни именица КѢњ и КѢвавица, јер у томе рјечнику властита имена, „географски, космографски, топографски, административни и други називи нису уношени, осим имена већих и важнијих места“. Именица Ѣпа дата је само у једном облику, као покрајинска, без етимологије и са значењем „задах, мирис“ (значи, исто што и Ѣпа² у РСАНУ). Забиљежене су именице лѢчевина¹ и лѢчевина², као у РСАНУ, али нема треће и четврте форме.

8. Да бисмо још боље упознали хомониме и тако јасније истакли разлику између њих и полисемичних ријечи, навешћемо ових неколико примјера:

к љ ѱ ч¹, кљѢча м... 1.а. метално оруђе за отварање и затварање браве. — ... Ево ти кљѢча од подрума (Новак Вј. 2, 214).

к љ ѱ ч², кљѢча м. 1.а. снажан млаз текуће воде који нагло избија на површину (обично на извору); јак извор, врело; водоскок. — Сељани причају, да је ту некада био јак извор из кога је вода избијала у јаким кљѢчевима (Радив. Т. 1, 123).

л Ѣ с т¹ м (лок. лѢсту; мн. лѢстови и лѢстови, ређе лѢсти) 1. бот. а. биљни орган виших биљака који обично расте на гранама или стабљивици, најчешће састављен од проширеног дела (лиске, плојке), дршке и основе и који служи да се преко њега врши асимилација (фотосинтеза) и испаравање воде (транспирација), fo-*lium*. — ... Већ је скоро пао лист са брестова (Шапч. 7, 205).

л Ѣ с т² м а. анат. задњи, мишићни део гњата, голени, *gita*. — Гњат је позади меснат, а тај део његов зове се лист (Батут 2, 15).

к Ѣ с а¹ ж 1. ... а. длаке на глави, власи. — ... Коса се просула као ватромет у зраку (Бег. 7, 142).

к Ѣ с а² ж 1.а. пољопривредна алатка са дугим лучно повијеним сечивом причвршћеним на дугачкој држаљи која служи за кошење; само то сечиво. — ... Кроз бујну траву сикташе коса као змија (Горан 1, 160).

к Ѣ с а³ ж геогр. 1.а. коса, нагнута страна брега или планине, падина. — Он се пео на све висове... спуштао се низа све косе, и силазио у све дубодолине космајске (Мил. М. Ђ. 33, 29).

к Ѣ н а ц¹, кѢнца м (мн. кѢнци, ген. кѢнца) 1.а. нит, жица, влакно, преја (нпр. од свиле, вуне, памука, лана, вештачких си-*ровина и др.*) која је обично танко упредена и служи за шивење, вез и др. — ... Кинеска трава расте у Кини и у Совјетском Савезу, а од ње се прави фини конац за везење (Калм. Р. 1, 269).

кòнац², кóнца м (мн. кóнци, ген. кòнāцā) 1.а. завршни, последњи тренутак или део неког временског периода. — ... Дани су били краћи. То је био конач летa (Андрић 11, 172).

кòнац³, кóнца м заст. стара мера за дужину која је износила 2 метра и 13 центиметара. — 1. конач = 3 аршина по 16 вершока = 2,13 метара (Мих. Св. 1, XII).

кòнац⁴, кóнца м покр. а. анат. глежањ, чланак, чукаљ. — Боли ме нога у коначу (Хрв., Арс.).

клòбӯк¹, -а и клòбӯк, -ўка (клòбук, -а) м (мн. клòбӯци, клòбукови и клòбӯци (клòбуци)) 1.а. мехур, мехурић, мехурасто испупчење полулопастог, лопастог облика, које се ствара, избија на води, течности, житкој маси и сл., испуњено ваздухом, воденом паром, гасовима. — Из воде су избијали на површину велики клобуци (Мил. М. Ђ. 23, 279).

клòбӯк², -а и клòбӯк, -ўка (клòбук, -а) м (мн. клòбӯци (клòбукови) и клòбӯци (клòбуци)) 1.а. део одеће који се носи на глави, обично са ободом око руба на доњем делу, шешир; покривало за главу без обода, капа. — ... Шјор Менего увијек држи клобук у руци (Ђир. 1, 123).

йстицати¹, -ичём несвр. (свр. истаћи) 1.1. а. постављати на видно место, истурати, излагати. — Трговац је увек у подне истицао на свој дућан таблу с натписом (Пел. 1, 128).

йстицати², -ичичём несвр. (свр. истећи) 1. а. извирати, избијати, излазити (о течности или ређе гасу). — ... Волео бих знати где Дунав истиче (Змај 4).

Као што се види из ових примјера и оних претходно наведених, хомоними могу да буду моносемичне и полисемичне ријечи, са више или са мање значења, а поријекла су домаћег или страног. Значења полисемичних хомонима припадају књижевном језику, али има их и застарјелих, покрајинских и сл. Понекад хомоним у цјелини не иде у књижевни језик. Додајмо и то да подударање хомонима у изговору укључује и подударање у облицима (ако су промјенљиве ријечи). Наравно, чланови хомонимског пара или низа немају увијек једнак број облика (случај са властитим именицама, прелазним и непрелазним глаголима итд.). Поред тога, именице у хомонимском пару могу да имају различит род, односно да захтијевају различиту конгруенцију.

Може ли етимологија да буде основа од које се полази при разграничавању полисемије и хомонимије? Свакако да не може, јер се на тај начин савремено стање објашњава историјом, дијахронијски, а ни поријекло неких ријечи није до данас потпуно јасно. Требало би, у ствари, увијек полазити од семантичког критеријума, тј. истој ријечи приписивати сва она значења која су у данашње вријеме тако повезана да чине исту семантичку цјелину. Етимолошки (према П. Скоку) и семантички различити су:

кљѹч¹ и кљѹч², лист¹ и лист², њстицати¹ и њстицати². Међутим, у РСАНУ није досљедно примијењен етимолошки принцип при одређивању хомонима (ако узмемо као тачне податке из Скоковог *Етимолошког рјечника*). Тако су у РСАНУ *кѡса¹* и *кѡса³* дате као посебне ријечи, иако су истог поријекла. Сличан случај је са *кѡнац¹* и *кѡнац²* (в. у Скоковом Рјечнику под *-чети*) и *кљѡбѹк¹* и *кљѡбѹк²*, гдје су чланови хомонимског пара акценатски дублети (в. код Скока под *кѡлпак*). Добро је што се тако поступило, јер се у савременом српскохрватском језику ове ријечи заиста осјећају као засебне. Уосталом, од етимолошког принципа одступило се и при обради властитих именица (*Кѡњ*, *Кѹкавица*).

РМС се слаже са РСАНУ у погледу именица *кљѹч¹* и *кљѹч²*, *кѡса¹*, *кѡса²* и *кѡса³*, *кѡнац¹* и *кѡнац²* (нису забиљежене именице *кѡнац³* и *кѡнац⁴*) и у погледу глагола *њстицати¹* и *њстицати²* (с тим да се *њстицати²* изједначује са ијекавским *њстјецати*). Различито се обрађују именице *лист¹* и *лист²*, *кљѡбѹк¹* и *кљѡбѹк²*: *лист* није хомоним (прво значење је *један од главних органа биљака*, а седмо је *задњи меснати део гњата*), као ни *кљѡбѹк* (*кљѡбѹк* значи *мехур воде или друге течности*, а *кљѡбѹк* је *шешир с ободом*).

9. Хомоними се у рјечницима означавају степеновањем одредница. Изузетак су властите именице, које обично нису степеноване, јер се довољно разликују од заједничких својим почетним великим словом. У РСАНУ се и узвици степенују; уз помињане *вѣти¹* и *вѣти²* даје се и:

в ѣ т и³ (обично поновљено) *узвик за вабљење, дозивање голубова* . . . — Голубови [вабе се]: *вити голе* . . . *вити, вिति!* (Пољница, Иван. Ф., ЗНЖ 9, 111).

Међутим, узвике не треба убрајати у хомониме, зато што узвици поред четири књижевна акцената често имају и друге комбинације, са друкчијим односом између тона, интензитета и дужине трајања. У овом узвику краткосилазни акценат може да се разликује од краткосилазног акцената осталих ријечи, а у неким крајевима јавља се и краткоузлазни акценат, или нешто слично њему (у западној Босни, у околини Дрвара: *вити, вѣти голе*).

У РМС нема овог узвика.

10. Постоје и *непотпуни хомоними (хомоформе)*. То су ријечи које се семантички потпуно разликују, али се по изговору слажу само у неким облицима. Степен (не)подударана веома је различит. Пођимо од најобичнијих примјера:

прешли су преко *гѡрѣ* — куће *гѡрѣ*;

неће више никад *крѡсти* — сличан *крѡсти*;

он ће *довѣсти* болесника на преглед (ово је двосмислено: да ли ће га *водити* са собом или ће га *возити* превозним средством?).

У РСАНУ налазимо:

лѐтовати¹ ијек. љѐтовати, -тујѐм несвр. а. *проводити лето, летњи одмор (обично на мору, у планини и сл.)*. — ... Летовали смо за последњи пут у Опатији (Јаг. 3, 268).

лѐтовати², -тујѐм (нем. *löten*) несвр. в. *лемити (1)*. — ... Летовао је неки вентил на комаду савијене оловне цијеви (Самок. 4, 86).

лй̄снй̄¹ и лй̄снй̄, -ā, -ō 1. *који се односи на лист¹, који је у вези с листом (који припада листу, који чини саставни део листа и сл.)*... — ... На развијену листу могуће је разликовати лисну основу, лисну дршку и лиску (Станк. С. 1, 40).

лй̄снй̄², -ā, -ō *који се односи на лист² (који припада листу², који чини саставни део листа²)*. — Гњат се састоји од двије кости: гољеничне с унутрашње стране и лисне кости с вањске стране (Д-Л 1, 42).

кáдар¹, -дра м (фр. *cadre*)... 1. (обично уз одговарајућу одредбу) *састав, скуп лица обухваћених извесном организацијом, службом, струком, рангом и др., персонал, особље (обично стручно)*. — ... Ствара кадрове школованих људи (Кецм. 2, 56).

кáдар², -дра, -дро (обично у предикату) (тур. *кадир*) 1. *који има снаге, моћи за нешто, који за нешто располаже одговарајућом способношћу, квалитетом, знањем и др., способан*. — ... Трудише се да пред својим слушаоцима докажу: да није ни за оружје кадар! (Јакш. Ђ. 7, 141).

У РМС забиљежени су такође непотпуни хомоними *кадар¹* и *кадар²*, гдје је ријеч о двије различите промјене, именичкој и придјевској. Али, у том рјечнику нема *лѐтовати²*, које се слаже само са екавским облицима глагола *лѐтовати¹* — *љѐтовати*, а не постоји ни пар *лй̄снй̄¹* — *лй̄снй̄²* (него само *лй̄снй̄* и *лй̄снй̄¹*), јер ни именица *лй̄ст* није ту хомоним (у РСАНУ ово су хомоформе зато што је први придјев акценатски дублет).

11. Досадашње излагање упућује нас на закључак да критеријуми за разграничавање полисемије и хомонимије нису увијек исти у РСАНУ и РМС. Разумљиво је што у РМС нема неких хомонимских парова и низова, јер је РМС мањи по обиму од РСАНУ, али није оправдано што ни у једном ни у другом рјечнику нема досљедности у одређивању хомонима. То, наравно, није лако постићи у вишетоимним дјелима која раде колективи аутора, обично у току дужег временског периода, али у даљем раду и у наредним издањима о томе ће се морати водити више рачуна.

Милорад Дешић